

Maskinteori

Om syntesene i *Anti-Ødipus*

Å elske er ikke å bli som én, eller som to, men å bli som hundre tusen.

Gilles Deleuze og Félix Guattari, *Anti-Ødipus*

Første maskin: biblioteket i Babel

Det sies ofte at kontinentale filosofer later som om de har lest alt, mens analytiske filosofer later som om de har lest ingenting. I tilfellet Gilles Deleuze er denne karikaturen nær sannheten. Jean-François Lyotard kalte ham «biblioteket i Babel».¹ Deleuze er en syntesens tenker i mange betydninger av ordet. I tobindsverket *Kapitalisme og schizofreni*, hvor *Anti-Ødipus* (1972) er første bind, skrevet sammen med Félix Guattari, skaper dette syntesemaskineriet et overflødigshorn kanskje uten sidestykke i filosofihistorien.² Kants sobre erkjennelsesteoretiske synteser er viktige. Deleuze og Guattari utvider disse og analyserer kritiske sammenhenger mellom synteser i alt fra biosynteser til metallurgi, kunst, film, litteratur, stammer, stater, synthesizere, galskap, kapitalistisk økonomi, biopolitikk og krigføring. Inspirasjonen for den sammensatte montasjen finner de like mye hos forfattere og kunstnere som hos filosofer, antropologer, biologer, økonomer og historikere.

Deleuze endrer deler av terminologien fra bok til bok. Dette er en stor utfordring for resepsjonen, men kanskje det er snakk om skiftende innganger til og synsvinkler på et dypere anliggende, nemlig forholdet mellom verden og subjektet eller det filosofene kaller, stoffet og syntesene? Stoffet er verden som kaos og «uindividuert materie», og syntesene er måten individet eller samfunnet blir til på gjennom sansning, begrepsliggjøring og aktualisering av

¹ Jean- François Lyotard, "Il était la bibliothèque de babel," *Liberation*. 9 november 1995, viser til det uendelig store biblioteket i Jorge Luis Borges' novelle, «Biblioteket i Babel».

² Boken *Anti-Ødipus* anføres i denne artikkelen med dens norske tittel i og med at denne er oversatt til norsk (Gilles Deleuze og Félix Guattari, *Anti-Ødipus. Kapitalisme og schizofreni*. Oversatt av Knut Stene-Johansen. Oslo: Spartacus 2002), mens de bøkene av Deleuze eller Deleuze og Guattari som ikke er oversatt til norsk anføres med sine originale franske titler. Denne artikkelen er en bearbeidelse av et foredrag jeg holdt i anledning 50-årsjubileet for utgivelsen av *Anti-Ødipus* på Litteraturhuset i Bergen, 26. november 2022, og 20-årsjubileet for den norske oversettelsen av verket, vil jeg legge til.

stoffet.³ Man kan si at Deleuzes forfatterskap frem til *Différence et répétition* (1968) diskuterer hvordan individet blir til gjennom sansning, mens *Anti-Ødipus* undersøker syntesenes rolle i samfunnsdannelsen. Det tidlige forfatterskapet ser på sansningens syntesemaskineri, mens *Anti-Ødipus* kobler mikro- og makronivå og ser på samfunnsformasjonenes syntesemaskineri.

I denne artikkelen vil jeg etterspore aspekter ved maskiner og synteser i Deleuzes tidlige forfatterskap og undersøke hvordan de endres i *Anti-Ødipus*. Dette vil altså dreie seg om noen av de filosofiske forutsetningene for og sammenhengene mellom det jeg kaller maskinteori og syntesene i *Anti-Ødipus*. Det finnes mange analyser av maskinteori eller syntesegrepet i Deleuzes forfatterskap,⁴ men svært få har analysert både maskinene og syntesene sett i sammenheng, og ikke minst, enda færre har sett på hvordan disse sammenhengene kulminerer med de maskiniske bruddsyntesene i *Anti-Ødipus*.

Andre maskin: Deleuzes maskiner før Anti-Ødipus

Det sies ofte at det er Guattari som innfører et post-strukturalistisk maskinbegrep i deres felles filosofi, og det er nok i hovedsak korrekt.⁵ Men i artikkelen «Machine et structure»⁶ fra 1969, en kommentar til Deleuzes bøker *Différence et répétition* og *Logique du sens* (1969), skriver Guattari at Deleuzes forfatterskap allerede inneholdt kimen til et maskinbegrep. Guattari viste at sentrale deler av de elementene som inngår i de såkalte tidssyntesene i særlig *Différence et répétition*, kan benevnes som maskineringer, som for eksempel Deleuzes begreper om

³ Ted Hughes reduserer for eksempel «Deleuzes system» til to «gittheter»: «det uindividueerte stoffets plan» [*the plane of unindividuated matter*] og «synteseprinsippet». Se Joe Hughes, *Philosophy After Deleuze*. Sydney: Bloomsbury 2012, 36-37.

⁴ Gode maskinteoretiske analyser er blant andre Maurizio Lazzarato, «The Machine». *Transversal texts* 10/2006 <<https://transversal.at/transversal/1106/lazzarato/en>>, Gerald Raunig, *A Thousand Machines. A Concise Philosophy of the Machine as Social Movement*. Los Angeles: Semiotext(e) 2010, Anne Sauvagnargues, *Artmachines. Deleuze, Guattari, Simondon*. Edinburgh: Edinburgh University Press 2016, Henning Schmidgen, *Das Unbewußte der Maschinen. Konzeptionen des Psychischen bei Guattari, Deleuze und Lacan*. Berlin: Wilhelm Fink Verlag 1997, og Ragnar Braastad Myklebust, «'Maskinisme' og destratifisering. Om livspolitikk og økonomikritikk hos Deleuze og Guattari», i *Agora* nr. 1, 2015, og gode analyser av syntesebegrepet er blant andre Hughes, op. cit., François Zourabichvili, *Deleuze. A Philosophy of the Event together with The Vocabulary of Deleuze*. Red. G. Lambert og D. W. Smith. Edinburgh: Edinburgh University Press 2012 (første del overs. i François Zourabichvili, *Deleuze: en hendelsens filosofi*. Overs. Gunnar Berge. Moss: H//O//F 2019), og Claire Colebrook, «Passive Synthesis and Life», i *Parallax*, 2001, vol. 7, nr. 4.

⁵ Edward Thornton («The Rise of the Machines: Deleuze's Flight from Structuralism»), i *The Southern Journal of Philosophy* 55(4), 2017) mener at det var Guattaris artikkel og innflytelse på Deleuze som ledet Deleuze ut av strukturalismen og inn i post-strukturalismen med *Anti-Ødipus*. Det er ikke plass til å gå inn i denne debatten her, men jeg vil hevde at flere elementer i Deleuzes tidligere forfatterskap befant seg allerede hinsides et slikt skille.

⁶ Artikkelen ble opprinnelig refusert av tidsskriftet *École Freudienne*, men er inkludert i Félix Guattari, *Psychanalyse et transversalité*. Paris: Maspero 1972.

«respetisjonskomplekser» og «differensiator-funksjonen» i den før-bevisste persepsjonen. Guattaris artikkel førte til at Deleuze inviterte Guattari med til å skrive *Anti-Ødipus*.

Kant og moderne kontinental filosofi har aldri godtatt at verden er gitt som allerede differensiert i subjekter og objekter. Kants erkjennelsesteoretiske synteser skulle forklare subjektets tilblivelse og møte med verden, og han mente at ubevisste eller passive synteser er en umulighet. Moderne fenomenologer har foreslått en kombinasjon av passive og aktive synteser, og Deleuze er blant de filosofene som har gått lengst i undersøkelsen av den «passive» eller non-voluntaristiske dimensjonen, hvor subjektet blir til gjennom *fysiske* kontraksjoner og kontemplasjoner av hendelser i verden. Han forsøker «å *tenke* de tilskyndelser, krefter og begjær som syntetiserer verden *før* enhver [bevisst] handling eller aktør». ⁷ Samtidig understreker han at de «passive syntesene» kontinuerlig danner «felt av tegn» som animerer «aktive [bevisste] synteser» gjennom fortolkning, refleksjon og handlinger. ⁸

François Zourabichvili går så langt som å si at det usedvanlige syntesebegrepet Deleuze skapte, som «den disjunktive syntesen», er en «nøkkeloperator» og et «signaturbegrep» i Deleuzes filosofi. ⁹ Det skiller seg fra syntesebruken kjent fra både syntesebegrepenes moderne far, Kant, og senere Hegel, fordi Deleuze er opptatt av brudd og spillet mellom organisering og disorganisering som skapende for tenkningen. Som Nietzsche, forestiller han seg et «oppløst selvs Cogito» (selvet *før* jeget) med en voldsommere kapasitet for inntrykk og krefter. ¹⁰ I motsetning til Kant, innførte Deleuze derfor, etter Husserl, en serie passive synteser som opererer under og i forkant av Kants transcendentale synteser, for å komme nærmere de *reelle* erfaringers genese. ¹¹

Tredje maskin: *Humes maskin*

Det var Kants kritikk av Hume og empirismen som førte til at Kant kom frem til en transcendental idealisme. Deleuze mener derimot at begge posisjoner må kritiseres, man trenger en syntese av de to. Deleuze ga dette prosjektet den spøkefullt paradoksale betegnelsen «transcendental empirisme», som kombinerer tilsynelatende uforenlige innsikter

⁷ Claire Colebrook, «Passive Synthesis and Life», 9 (mine kursiver).

⁸ Gilles Deleuze, *Différence et répétition*. Paris: P. U. F. 1993 [1968], 100–107.

⁹ François Zourabichvili, *Deleuze*, 170.

¹⁰ Gilles Deleuze, *Différence et répétition*, 82, 128; videreutvikles i Gilles Deleuze, *Logique du sens*. Paris: Minuit 1969: 208–217.

¹¹ Gilles Deleuze, *Différence et répétition*, 107, 117–118.

fra blant andre Spinozas immanensfilosofi, Humes «fysikalisme», Kants kritikk, Bergsons vitalisme, Nietzsches *Kräfte* og Simondons individuasjonsbegrep.¹²

Allerede i Deleuzes første egne verk, *Empirisme et subjectivité* (1953), om lag 20 år før *Anti-Ødipus*, opptrer «maskin» på en pregnant måte som peker fremover mot *Anti-Ødipus*. I *Empirisme et subjectivité* skriver Deleuze dette om Humes «prinsipper for den menneskelige natur»: «For å tale som Bergson, la oss si at subjektet er et avtrykk [*une empreinte*] eller et inntrykk [*une impression*], påført av prinsipper, som det langsomt, men i økende grad, omgjør til en maskin som blir i stand til å bruke dette inntrykket».¹³ På den ene side kan dette leses som et sedvanlig bilde av syntesen eller samspillet mellom sanseintrykk, assosiasjonsprinsipper, refleksjon og det Hume kaller «vaner» i konstitueringen av subjektet. Men sett i lys av maskinene i *Anti-Ødipus* som grunnleggende sett er brudd-maskiner, blir bildet langt mer dramatisk. Plutselig etableres altså en «maskin» i Humes filosofi som legger til rette for en bruk som innebærer koblinger og brudd mellom en rekke sanseintrykk. Og med innmonteringen av Bergson forvandles brått Humes «sanseintrykk» til Bergsons generelle bildestrøm i verden hvor, som Bergson understreket i *Matière et mémoire*, mennesket er bare et bilde, vel å merke et spesielt bilde, som forsinker hastigheter i verden. Deleuzes formulering foretar altså en rekke operasjoner. Hume leses bergsoniansk, empirismen møter vitalisme og maskinisme.

Fjerde maskin: kontraksjonsmaskinen

En lignende forvandling opptrer også i det Hume-inspirerte andre-kapitlet i Deleuzes hovedverk *Différence et répétition*, fire år før *Anti-Ødipus*. I menneskets møte med sitt miljø zoomer Deleuze inn på det mylder av førindividuelle singulariteter som syntetiseres i persepsjonen. Syntesene består av en rekke prosesser knyttet til spillet mellom forskjeller og repetisjoner. Få har kommentert det ene stedet i andre-kapitlet hvor Deleuze bruker termen «maskin» i form av «en kontraksjonsmaskin» (*une machine à contracter*), for å beskrive dette livet.¹⁴ Kontraksjonsmaskinen er en del av den første av de tre tidssyntesene i *Différence et répétition*. De angår kort fortalt henholdsvis nåtids-, fortids- og fremtidsdimensjonen i

¹² Begrepet «transcendental empirisme» diskuteres i Gilles Deleuze, *Différence et répétition*, 79. Begrepets sammensatte tilblivelse er redegjort for i Ragnar Braastad Myklebust, *Om Gilles Deleuze. Fra Bergsons metode – til «transcendental empirisme»?* Magisteravhandling i filosofi. Universitetet i Oslo, 1984. Humes «fysikalisme» diskuteres i Deleuze, *Empirisme et subjectivité. Essai sur la nature selon Hume*. Paris: P. U. F. 1993 [1953], 136. Se også François Zourabichvili, *Spinoza. Une physique de la pensée*. Paris, P.U.F. 2002.

¹³ Gilles Deleuze, *Empirisme et subjectivité*, 127.

¹⁴ Gilles Deleuze, *Différence et répétition*, 107. «Kontraksjonsmaskinen» er også nevnt i en fotnote i Theo Parker, *On Grounds and Groundlessness. Deleuze and Guattari's Geophilosophy and the Image of Thought*. Ph.d.-avhandling, University of Bristol, 2022, 79, note 43.

erfaringen. Disse er rikelig dekt i Deleuze-litteraturen, derfor tillater jeg meg å berøre bare ett element i den første tidssyntesen: kontraksjonsmaskinen.

Kontraksjon kommer fra det latinske *contrahere*, «å trekke sammen», og brukes innen medisin om senso-motoriske mekanismer, som når en muskel spenner seg, reagerer eller gjør seg klar til handling. Deleuzes kontraksjonsmaskin er antakelig inspirert av aspekter ved Humes atomisme og assosiasjonisme. Humes åpne modell passer bedre med Deleuzes egen sanseerfaringsmodell enn for eksempel Kant og Husserl som raskt søkte tilflukt i modeller som pre-programmerer sansningen gjennom henholdsvis *a priori*-kategorier og det transcendentale egoets etablering av adekvate objektformater. Sistnevnte forestilling brukte Husserl for å rydde bort støy i erfaringen. Deleuze går i stedet inn der selvet ikke er homogent, men heterogent, inn i det «oppløste [eller snarere, utsprede] selvets system»,¹⁵ hvor det befinner seg midt i en kontinuerlig og ubegrenset strøm av sanseintrykk som unndrar seg et regjerlig objektformat. Kontraksjonsmaskinen er så å si grensesnittet mellom sansemylderet og konstitueringen av subjektet som blant annet skjer gjennom dannelsen av en serie mikrovaner, «[d]isse tusenvis av vaner [*mille habitudes*] som komponerer oss [...] og slik danner de passive syntesenes grunnleggende domene».¹⁶

Kontraksjonsmaskinen opererer under og i forkant av vanene, som en aktivt konstruerende aktør i den passive syntesens reseptive system. Kontraksjonsmaskinen produserer «kontraksjonskontemplasjonen som konstituerer selve organismen *før* den konstituerer sansefølelsene», hevder Deleuze.¹⁷ «Selvet oppstår der hvor en kjapp og snikende kontemplasjon har blitt etablert, [og] hver gang en kontraksjonsmaskin er i stand til å trekke ut en forskjell et sted i repetisjonsfunksjonene.»¹⁸ Selvet undergår ikke modifikasjoner; det er modifikasjon, skriver Deleuze.

Femte maskin: kritikken av Kant

Kants tre *aktive* synteser er knyttet til tre ulike mentale operasjoner: oppfattelse, reproduksjon og gjenkjennelse. Kants erfaringsfilosofi ga Newtons fysikk et metafysisk grunnlag i filosofien ved et særegent *cogito*-resonnement. *Cogito* organiserer den gitte erfaringen gjennom de tre syntesene som er *overvåket* av anskuelsesformene og forstandskategoriene.

¹⁵ Ibid. I det «oppløste selvets system» [*le système du moi dissous*] består selvet av mange selv som alle befinner seg på et larveaktig stadiet [*les moi sont des sujets larvaires*]. Slike larveaktive subjekter finner man flere steder beskrevet i Samuel Becketts forfatterskap, forteller Deleuze. Ibid., 107–108.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid., 107.

¹⁸ Ibid.

Slik bestemmes vilkåret for bare *mulige* erfaringer, ifølge Deleuze.¹⁹ Deleuze bearbeidet Kants synteser, men i lys av moderne vitenskapelige paradigmer, Raymond Ruyers kybernetiske psyko-biologi, Maxwell, Einstein og Heisenbergs fysikk, som hadde brutt med Newton, Riemanns matematikk, som hadde brutt med Euklids geometri, og ikke minst, Marx, Nietzsche og Freuds kritikk av relasjonen mellom bevisste og ubevisste krefter i sinnet.²⁰ Kan det tenkes at de vilkårene Kant satte for *mulige* erfaringer, ikke lenger stemmer eller er utilstrekkelige?

Kant hadde problematisert skillet mellom subjekt og objekt, men han behandlet erfaringens betingelser kun *a priori*, det vil si at erfaringens muligheter er alltid allerede gitt i anskuelsesformene og forstandskategoriene forut for enhver erfaring. Slik blir det videre et allerede gitt subjekt som driver syntesene, og verden trer frem *fra* subjektet, det vil si, tilgangen på verden er kontrollert av anskuelsesformene og forstandskategoriene. Vi får slik et *common sensisk* bilde eller en styrt erfaring av verden. Deleuze rekonfigurerer og vender delvis om på Kant. Deleuze plasserer syntesen *i* verden så å si forut for subjektet. Slik desentreres og oppløses det konstituerende subjektet til en serie effekter samtidig som subjektet eller selvet utvides og distribueres *inn i* verden gjennom «det oppløste selvets system».²¹ Med Spinoza kunne man si at verden utenfor *beveger* tanken som en tanke *i* verden. Dette er tenkningens fysikk. Subjektet konstitueres ikke gjennom en transcendental appersepsjon eller idealisme, som hos Kant, men gjennom en «transcendental empirisme» hvor subjektet trer frem gjennom forbindelser til «før-individuelle singulariteter». Disse forbindelsene utvikles kanskje mest radikalt i Deleuzes neste bok, *Logique du sens*.

Sjette maskin: *Dionysos og hendelsessyntesene*

Logique du sens [Meningens logikk] er en eksperimentell og til tider esoterisk undersøkelse av litterære og filosofiske strategier fra stoikerne til Nietzsche og Lewis Carroll. Her videreutvikler Deleuze tesen om et «transcendentalt felt» knyttet til det før-individuelle. I kapitlet «Femtende singularitetsserie» undersøkes vilkårene for å nærme seg det unike, det singulære. Han kritiserer kantianske forsøk på å tillegge det transcendentale feltet «jegets personlige form eller appersepsjonens syntetiske enhet».²² «Feilen som alle gjentar», skriver han videre, «når de skal bestemme det transcendentale som bevissthet, er at de forestiller seg

¹⁹ Ibid., 95 (min kursiv). Kant-kritikken preger store deler av Deleuzes *Différence et répétition*.

²⁰ Forholdet mellom naturvitenskapenes «referanseplan» og filosofiens «immanensplan» diskuteres i Gilles Deleuze og Félix Guattari, *Qu'est-ce que la philosophie?* Paris: Minuit 2005 [1991], 117–125.

²¹ Gilles Deleuze, *Différence et répétition*, 107.

²² Gilles Deleuze, *Logique du sens*, 128.

det transcendentale som et bilde av, og som likeartet med, det som skal betinges».²³ Slik tillater de seg å tenke over «bare bestembare singulariteter [*singularités déterminables*] som allerede er innelåst i et overopphøyet Selv eller overlegent Jeg».²⁴ På en annen kant finner han filosofiens *moments extraordinaires* hvor filosofien taler fra avgrunnen eller «uten grunn» [*Sans-Fond*] og finner «vredens, formløshetens og blindhetens mystiske språk: Boehme, Schelling, Schopenhauer».²⁵ De tillot seg å spørre: «Hvem taler i filosofien?» og «Hva er egentlig filosofiens tema?»

Nietzsches oppdagelse var en annen, ifølge Deleuze: «[H]an utforsket ikke-personlige og før-individuelle singulariteter [*singularités impersonelles et pré-individuelles*], en verden han mente tilhørte det dionysiske ... og den ubundne energi».²⁶ Deleuze omtaler disse som «nomadiske singulariteter som ikke lenger er innesperret av den uendelige Værens faste individualiteter». Nietzsche taler ikke fra en udifferensiert avgrunn, mener Deleuze; talen «hopper fra én singularitet til en annen». Så dukker «maskinen» opp: «Dette er en dionysisk meningsproduserende *maskin* hvor ikke-mening og mening ikke lenger står i en enkel motsetning til hverandre, men hvor de opptrer samtidig innenfor en ny diskurs», skriver Deleuze, og avslutter: «Dette er en fremmed diskurs som burde ha fornyet filosofien, og som endelig ikke handler om mening som predikat eller egenskap, men som hendelse.»²⁷ Her fremtrer maskinen i form av det vi kunne kalle en molekylær organisering av «ubundne energier» som er i stand til å koble seg til singulariteter. Denne maskintypen blir sentral i *Anti-Ødipus*.

Mens *Différence et répétition* utvikler tre tidssynteser, utvikler *Logique du sens* det vi kan kalle tre hendelsessynteser inspirert av de antikke stoikernes diskusjoner om ulike hendelsers mulige (in)kompossibilitet. De opererte med tre hovedvariabler: *conexa*, *conjuncta*, *disjuncta*.²⁸ Det å forstå hendelser krever et nytt språk, mener Deleuze. Han bruker Lewis Carrolls forfatterskap som eksempel og utvikler tre syntesemodeller basert på stoikernes filosofi for å forklare hva som skjer når Carroll skaper kreative meningsbrudd eller meningsforskyvninger ved å sammenkjede store og små meningsbrokker ved hjelp av såkalte «esoteriske ord»: 1. «Den konnektive syntesen» skjer idet et «kontraksjonsord» oppsummerer en sammensatt mening; 2. «den konjunktive syntesen» skjer idet «sirkulerende ord» danner

²³ Ibid.

²⁴ Ibid., 129.

²⁵ Ibid., 130.

²⁶ Ibid.

²⁷ Ibid., 131 (min kursiv).

²⁸ Ibid., 200.

esoteriske ord som kobler sammen meninger basert på «heterogene [menings]serier», og 3. «den disjunktive syntesen» skjer ved hjelp av esoteriske teleskopord som kobler meninger som opprinnelig sto langt fra hverandre.²⁹ Disse hendelsessyntesene danner grunnlaget for den maskiniske bruddsyntese-modellen som anvendes på samfunnslegemetets hendelser i *Anti-Ødipus*.

Syvende maskin: *det*

«Det vil snart komme en tid hvor det ikke lenger er mulig å skrive en filosofibok slik man hittil har gjort det», skriver Deleuze i forordet til *Différence et répétition*.³⁰ Møtet med Guattari bidro unektelig til det. «Guattari-effekten» på Deleuzes forfatterskap var «filosofiens bliven-politikk» på en måte den ikke har vært siden Marx, mener Éric Alliez.³¹ De skapte ikke bare en ny *stil* i filosofien, men omdannet tenkning til et kreativt produksjonsregime som «inkorporerer den i et materielt miljø ved å koble den på den maskiniske virkeligheten som bestemmer de mest utvendige og de mest innvendige krefter», skriver Alliez.³²

Anti-Ødipus starter som en sci-fi-roman. Et faretruende «det» beskrives. «Det [*Ça*] er i virksomhet overalt, til tider ustoppelig, andre ganger med hyppige avbrudd. Det puster, det varmer, det spiser. Det skiter, det kopulerer.»³³ Det er et tvetydig *det* som beskrives. Vi befinner oss midt i *det*. Er det et monster, en maskin, noe helt annet? I den franske teksten er ordet *det* umarkert; i den norske oversettelsen er *det* satt i anførselstegn, nesten som en advarsel om at noe kommer til å skje. Slik rettes en ekstra oppmerksomhet mot ordet. Hva er «*Det*»? Et skeivt faguttrykk? Bokens tittel, *Anti-Ødipus*, indikerer at *Det'et* kan være en parallell til de dypeste og mørkeste kreftene i det psykiske apparatet, de ukoordinerte instinktene, driftene og kaoskreftene; det Freud benevnte som *das Es*, ofte oversatt som «det'et» eller «Id'et» på norsk og til «*le ça*» på fransk. Deleuze og Guattaris utelatelse av anførselstegn lar tegnet *det* forbli tvetydig. Referansen til Freud eller snarere Lacans

²⁹ Ibid., 62.

³⁰ Gilles Deleuze, *Différence et répétition*, 4.

³¹ Éric Alliez, «Conclusion: The Guattari-Deleuze Effect», i Éric Alliez og Andrew Goffey (red.), *The Guattari Effect*. London: Continuum 2011, 261.

³² Ibid.

³³ Gilles Deleuze og Félix Guattari, *Anti-Ødipus. Kapitalisme og schizofreni*. Oversatt av Knut Stene-Johansen. Oslo: Spartacus 2002: 13. (Alle henvisninger til denne oversettelsen benevnes heretter som AØ; alle sitater er også sjekket mot den franske originalen.) Jeg har fjernet oversettelsens anførselstegn rundt åpningsordet «Det». Den franske originalen er uten anførselstegn, slik: «Ça fonctionne partout, tantôt sans arrêt, tantôt discontinu. Ça respire, ça chauffe, ça mange. Ça chie, ça baise». Gilles Deleuze og Félix Guattari, *L'Anti-Edipe. Capitalisme et schizophrénie I*. Paris: Minuit 1972/1973, 7 (heretter forkortet AØ).

snakkende Id (*Ça parle*)³⁴ er mulig, men Deleuze og Guattaris forskyvning er påfallende i og med at *det* puster og skiter. Mens enkelte kommentatorer leser åpningen som primært en vri på Freuds «Id», foretrekker jeg de lesningene som plasserer åpningen nærmere Spinoza og Bergsons immanensfilosofi. Zourabichvili skriver: «*Anti-Ødipus* åpner med Naturens univokale og immanente plan oppfattet som en produksjonsprosess (denne teksten bør plasseres ved siden av åpningen på første kapittel av [Bergsons] *Matière et mémoire*)».³⁵ Verden som en strøm av stofflige bilder ...

Åttende maskin: maskin-maskiner

Åpningens neste og fjerde setning fremstår som et selvrefleksivt brudd. Forfatterne avbryter seg selv og spør: «Quelle erreur d'avoir dit *le ça*.»³⁶ Her kursiveres bestemt form entallsartikkelen *le*. De hevder at det er en feil å omtale *det* i entall. Det dreier seg om flere det'er. Både den norske og den engelske oversettelsen av *Anti-Ødipus* velger dessverre en direkte kobling til Freuds begrep, *Id*. Den norske oversettelsen er slik: «For en misforståelse det er å ha omtalt *Id* i bestemt form, som det'et.»³⁷ Det dreier seg snarere om et mangfold av det'er; de er maskiner.

Femte setning: «Overalt dreier det seg om maskiner, og slett ikke i metaforisk forstand: maskin-maskiner, med sine oppkoblinger, sine tilknytninger.» Allerede i femte setning tydeliggjør altså forfatterne den berømte vendingen fra det'et eller maskinene som en del av det psykiske apparatet (psykoanalysens modell) til det'et som en samfunnsmessig eller psykososial prosess, hvor en serie maskiner opererer overalt på hele samfunnets legeme.³⁸ *Det* er ikke lenger Freuds arkiv over *the dirty little secret*, som D.H. Lawrence kaller det,³⁹ men tusenvis av maskiner som *driver* alt fra biologiske til sosiale, estetiske, politiske og tekniske

³⁴ Jacques Lacan, *The Seminar. Book VII. The Ethics of Psychoanalysis, 1959–60*. London: Routledge 1992, 206. Det fins dog en rekke sentrale diskusjoner med Lacan i *Anti-Ødipus*. Se AØ, 48, 62, 94, 223, 286, 328, 386, 433n36.

³⁵ François Zourabichvili, *Deleuze*, 163.

³⁶ AØ, 7.

³⁷ Den franske originalen iverksetter et uoversettelig ordspill: «Quelle erreur d'avoir dit *le ça*» (AØ, 7). Entallsbestemmelsen *le* kursiveres. Forfatterne understreker med det at *det* i entall er en feil. Her lanseres bokens pluralisering av begjæret som begjærsmaskiner i flertall. Grunnen til at noen oversettelser velger å oversette dette «ça» til «Id», kan være at Deleuze i *Différence et répétition* (s. 128) diskuterer den første passive syntesen (som blir til «den konnektive bruddsyntesen» i *Anti-Ødipus*) som et «intensivt felt» som er «i korrespondanse» med Freuds «Id». Men holdningen til Freuds begrepsapparat er altså radikalt endret med *Anti-Ødipus*.

³⁸ At det dreier seg om maskiner i en uendelig regresjon, innebærer for Aristoteles en «tankefeil», men hos Deleuze antar regresjonen en positiv verdi fordi den er «et korrelat til den paradoksale immanenstenen hvor relasjoner er det primære». Zourabichvili, *Deleuze*, 153.

³⁹ AØ, 59, sitert etter D. H. Lawrence, «Pornography and Obscenity», i James T. Boulton (red.), *D. H. Lawrence. Late Essays and Articles*. Cambridge: Cambridge University Press 2004 [1930], 238.

prosesser. *Det* er blitt en del av det de kaller komplekse infrastrukturelle prosesser.⁴⁰ Ulike maskiner «utsender en strøm, som den andre bryter». Disse begjærstrømmene kan ikke reduseres til psykoseksuelle krefter i et ødipalt familietriangel; de befinner seg i et «ikke-ødipalt» [*anœdipien*], mangfoldig og dynamisk ubevisst psykososipolitisk utvekslingskompleks som gjennomsyrrer hele samfunnet.⁴¹ Vi befinner oss i en levende «brikolasj» av krefter, hvor «vi alle [forsøker å være] *bricoleurer*: hver og en med våre små maskiner», skriver de.⁴² De henter brikolør-begrepet fra Claude Lévi-Strauss' *La pensée sauvage* (1962), men uten å godta hans skille mellom brikoløren som primitiv (delorientert og mytisk) og ingeniøren som moderne (helhetsorientert og vitenskapelig). De plasserer seg snarere nærmere Jacques Derridas kritikk av dette skillet fra *L'écriture et la différence* (1967), hvor det argumenteres for at brikolørmodellen egentlig alltid vil utfordre Lévi-Strauss' modernitetstese.

Niende maskin: Samuel Butlers maskinbok

Maskinene i *Anti-Ødipus* er hverken tekniske maskiner, samfunnsmaskineriet, mediemaskiner forstått som forlengelser av mennesket som hos Marshall McLuhan, mennesket selv forstått som maskin, Freuds eller Lacans psykiske apparat eller komplekser, Althusseres «statsapparat», Foucaults «dispositif» eller flate ontologier som i sammenkoblinger av det menneskelige og det ikke-menneskelige hos Bruno Latour og i Aktør-Nettverk-Teorien. Deleuze og Guattaris maskin er snarere en post-strukturalistisk begjærsmaskinmodell podet på post-kybernetisk maskinteori (Simondon) og eldre produksjonsmodeller fra Marx' *Grundrisse*, Reuleaux' prinsipper for kinematiske kjeder og Lewis Mumfords modell om megamaskiner.⁴³ Mumford tenkte seg megamaskiner som en sammensetning av religion, teknikk, vitenskap, voktere, slavedrivere, undersåtter, redskaper og naturkrefter. Alt fra guder til ideer og elver inngår i megamaskiner. Byggingen av pyramidene i Egypt var for eksempel avhengig av en konge som ble sett på som en gud med en uomtvistelig «rett» til å pine mennesker til det ytterste, mente Mumford.⁴⁴

Deleuze og Guattaris særegne lesning av Samuel Butlers *science-fiction* roman *Erewhon: Or, Over the Range* fra 1872, er viktig for å forstå hvordan de skiller seg fra de

⁴⁰ AØ, 116.

⁴¹ AØ, 54; AE, 55. Dette er Marx', Nietzsches, Bergsons, Jungs og Pierre Klossowskis versjon av et «ubevisste» heller enn Freuds «ubevisste».

⁴² AØ, 13.

⁴³ Ibid., 153. Det er ikke plass til å diskutere alle maskinmodellene og forløperne her.

⁴⁴ Lewis Mumford, «The First Megamachine», i *Diogenes*, nr. 55, 1966.

ovenfor nevnte foreleggene. De er ikke interessert i *Erewhons* tematikk som en satire over det victorianske samfunnet satt i det fiktive landet, Erewhon, og heller ikke i romanens ideer om kunstig intelligens i kjølvannet av Darwins evolusjonsteori og den industrielle revolusjonens maskiner. De lesere snarere bokens maskinrefleksjoner fra de tre kapitlene kalt «The Book of the Machines», på en måte som innebærer en kritikk av både naturfilosofi, moderne systemteori og kybernetikk. De fremhever to aspekter ved Butlers maskinbeskrivelser:

På den ene siden nøyer ikke Butler seg med å si at maskinene forlenger organismen, men at de faktisk er kroppsdelar og organer som ligger på et samfunns organløse kropp, som menneskene tilegner seg alt etter sin styrke og rikdom, og hvor fattigdommen frarøver dem disse som om de skulle være lemlestedde organismer. På den andre siden nøyer han seg heller ikke med å si at organismene er maskiner, men at de inneholder et slikt [sic] overflod av deler at de må sammenlignes med svært ulike bestanddeler fra distinkte maskiner, som hver og en relaterer seg til andre, oppmontert i kombinasjon med de andre. Det er dette som er det vesentlige, den dobbelte bevegelse hvor Butler driver tesene hinsides deres grense. *Han sprenger den vitalistiske tesen ved å stille spørsmålsteget ved organismens spesifikke eller personlige enhet, og i enda større grad den mekanistiske tesen, ved å stille spørsmålsteget ved maskinens strukturelle enhet.*⁴⁵

Butler kritiserer altså både tradisjonell vitalisme- og mekanismetenkning og ser for seg et åpnere system hvor hverken organismer eller maskiner er lukkede eller adskilte enheter. Deleuze og Guattari bruker Butler for å vise at det er mulig å tenke hinsides en dualistisk modell hvor skillet mellom mennesker og maskiner er det sentrale, til fordel for en slags monistisk eller univokal maskinmodell som beskriver en kontinuerlig interpenetrasjon og utveksling mellom det organiske og det mekaniske. Slik oppløses en rekke dualismer som vitalisme vs. mekanisme, menneske vs. maskin, organisme vs. mekanisme osv. Det dannes et mulig nytt transcendentalt felt som ikke lenger knytter transcendent til en menneskelig bevissthet à la post-kantianismen, men til Nietzsches idé om at transcendent først kan

⁴⁵ AØ, 302–303.

iverksettes som et meningsfullt begrep eller prosjekt idet alt liv, totaliteten, sees på som én stor organisme.⁴⁶

Deleuze påberoper seg ofte en form for vitalisme, men det er altså en vitalisme som innebærer en kritikk av det tradisjonelle perspektivet på både vitalisme og mekanisme.⁴⁷ For det første, i tradisjonell vitalistisk filosofi forestiller man seg en kraft som sprøytes inn i en gitt organisme eller maskin og gir den liv og funksjoner som man kan hente ut. Denne forestillingen om organismens spesifikke og personlige enhet avviser Deleuze og Guattari. For det andre, i tradisjonell mekanistisk filosofi forestiller man seg at en maskin fungerer som en strukturell enhet som utskiller en kraft som en av sine epifenomener. Ifølge Deleuze og Guattari lykkes ingen av disse forestillingene å forklare naturfilosofiens problem, nemlig interpenetrasjonen av form(asjon) og funksjon(småte). De avviser ikke bare den dualistiske antakelsen, men underminerer og forskyver problemets kilde. Det fins ikke ett esoterisk livsprinsipp, som i den indeksikalske vitalismen, som kan brukes til å identifisere eller insistere på livsformenes organiserende enhet; det trengs et nytt maskinbegrep.

Tiende maskin: maskinbegrepet

Strømmene og begjæret eksisterer bare gjennom sine maskineringer, hevder Deleuze.⁴⁸ Det kan bety at *livet utfoldes i sine maskineringer*; livet må altså etterspores i sine maskineringer og ikke sees isolert fra disse. Strømmene og kreftene danner synlige og usynlige effekter og representasjoner på samfunnsnivå i form av subjekter, politikk, makt, tvang, men også muligheten for frihet og kreativitet. De forklarer i dramatiske passasjer hvordan funksjon og formdannelse interpenetreres i maskiniske sammenpasninger. Jeg siterer fra det sentrale førsteavsnittet i kapittel 1.5 «Maskinene» i *Anti-Ødipus*:

En maskin kan defineres som et *system av brudd*. Det dreier seg overhodet ikke om brudd i betydningen adskillelse fra virkeligheten; bruddene opererer innenfor dimensjoner som er forskjellige alt etter hvilket aspekt vi tar i betraktning. Enhver maskin er for det første knyttet til en kontinuerlig materiell strøm (*hylè*) som den kutter opp. Den fungerer liksom en maskin som skjærer skiver av en skinke, og

⁴⁶ Jeg baserer meg her og i neste avsnitt på Toscanos omfattende utlegning av Deleuze og Guattaris intervensjon i debatten om naturfilosofi. Se Alberto Toscano, *The Theatre of Production. Philosophy and Individuation between Kant and Deleuze*. New York: Palgrave 2006, 180–183.

⁴⁷ Gilles Deleuze, *Pourparlers: 1972–1990*. Paris: Minuit 1990, 196: «Alt jeg skriver er vitalistisk; jeg håper ihvertfall det».

⁴⁸ Gilles Deleuze og Claire Parnet, *Dialogues*. Paris: Flammarion 1996, 115.

kuttene lager utsnitt av den assosiative strøm [...]. Som vi allerede har sett er alle maskiner også maskin-maskiner. Maskinen produserer bare et brudd på strømmen ved å være koblet til en annen maskin som formodes å produsere strømmen. Og utvilsomt er denne andre maskinen i sin tur i seg selv brudd. Men dette er den bare i forhold til en tredje maskin, som ideelt eller snarere relativt sett produserer en uendelig kontinuerlig strøm.⁴⁹

De ligger ofte tett opptil et systemteoretisk språk, men det faktum at dette systemet utvikler seg gjennom produktive brudd og koblinger, gjør modellen delvis anti-systemteoretisk eller mot-systemisk. Det franske begrepet de bruker for brudd, er *coupure*. Dette er et vanlig fransk ord, men det brukes ofte i forbindelse med brutale og fysiske brudd forårsaket ved skade, et kutt eller et hakk, som i forbindelse med en skade forårsaket av et skarpt instrument, *coupure au visage* (et kutt i ansiktet).

Coupure brukes også i betydningen *slette* eller *utviske*, som i redigeringsteknikker (jf. postproduksjonestetikk) hvor det handler om å sammenkoble, fjerne eller stryke deler av et arbeid, et verk, et skuespill eller et filmparti. *Coupures de journaux* og *articles découpés* knyttes til avisutklipp og utklippede artikler som alluderer til William Burroughs estetiske *cut-up*-teknikk, som senere i *Anti-Ødipus* fremheves som et erkeeksempel på eksperimentell kunst som bare kan måles «ut fra avkodede og deterritorialiserte strømmer».⁵⁰ *Coupure* dreier seg også om mekaniske brudd av typen strømbrudd og vannlekkasjer, som i *coupure du courant électrique, du gaz, de l'eau; coupure d'eau*. Dramatikken i bruddformasjonene spiller med i maskinteorien og gjør den rikere, uren og *dirty*.

Der psykoanalytiker (Freud) la pasienten på en divan for å få tilgang til det ubevisste Ødipus-komplekset pasienten var fanget i, legger schizoanalytikerne (Deleuze og Guattari) hele samfunnslegemet under lupen for å analysere syntesene i det *maskiniske* ubevisste. De spør: Er det mulig å etablere en schizoanalyse som, noe forenklet, går under kulturens struktureringer, representasjoner og forestillinger for å gjenfinne de reelle strømmene bak, som de kaller begjærproduksjon? Det dreier seg ikke om psykoanalysens «restriktiv eller eksklusiv»⁵¹ syntesebruk hvor begjæret er triangularisert (mamma-pappa-barn), ødipalisert, seksualisert og iscenesatt for analytiker i et lukket kontor som et personliggjort «privatteater», men om et helt nytt begrep om begjæret som et sosialt og før-

⁴⁹ AØ, 46.

⁵⁰ Ibid., 395.

⁵¹ Ibid., 85.

personlig immanensfelt, «en fabrikk, et verksted».⁵² Det virker og driver samfunnet på det *reelles* nivå, det vil si et ubevisst, men likevel sosialt nivå. «Det ubevisste maskinerer, det er maskinelt. Ikke imaginært eller symbolsk, det er det Reelle selv, ‘det umulige reelle’ og dets produksjon.»⁵³ De siterer Lacan om «det umulige reelle», den virkeligheten man ikke kan nå, ifølge Lacan, men som schizoanalysen, ifølge Deleuze og Guattari, kan nå. Forstås begjæret som sosial produksjon, på det reelles nivå, er begjæret også, hevder de, en del av samfunnets «infrastruktur», som kan hentes opp i dagen.⁵⁴

Ellevte maskin: *bruddsyntesene*

«Det er synteser som produserer oppdelingene [av verden i subjekter og objekter]», skriver Deleuze og Guattari, men veien frem dit går gjennom en serie såkalte maskiniske bruddsynteser som skaper og opererer på krefter og strømmer i verden.⁵⁵ Virkeligheten skapes gjennom bruddsynteser, og det er i bruddflatene at strømmene blir synlige. Bruddene og koblingene skjer på ulike nivåer og med ulike konsekvenser. I *Anti-Ødipus* utvikles tre interagerende maskiniske bruddsynteser: den konnektive, disjunktive og konjunktive syntese. Disse kan minne om de fra *Logique du sens*, men er endret, noe som delvis forklares i det første arbeidet Deleuze og Guattari skrev sammen, artikkelen «La synthèse disjonctive» fra 1971, hvor det oppsummerende heter at syntesene er ubevisste, fysiske, noologiske og skapende.⁵⁶ De er altså ubevisste, men likevel også aktive og virkelighetsproduserende. De utlegges på en svært kompakt måte i *Anti-Ødipus*' første kapittel, men i og med at de beskrives på en rekke ulike måter i ulike sammenhenger gjennom hele boken, har jeg kommet frem til at den enkleste måten å forklare de tre syntesene på er å knytte dem til henholdsvis: kutt, koding/lagring og tilblivelser. Man kan nærmest tenke seg syntesene som beskrivelser av kreative brudd langs det reelles produksjonslinje utført av såkalte begjærsmaskiner. De tusen små begjærsmaskinene danner samfunnslivets destabiliserende betingelser, og de står i et kontinuerlig utvekslings- og aktualiseringsforhold til større såkalte sosiale- og tekniske maskiner. Sistnevnte maskiner gjennomfører de samme syntesevariantene, men, som vi skal se, gjerne på andre måter.

⁵² AØ, 64, 86.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Ibid., 116.

⁵⁵ Ibid., 51.

⁵⁶ Gilles Deleuze og Félix Guattari, "La Synthèses Disjonctive". *L'Arc*, red. Pierre Klossowski, 43: 54-62, 1971, 54.

Den første syntesen omtaler jeg som *kutt*. Den beskriver strøm-brudd [*coupures-flux*] hvor noe, et del-element eller et partialobjekt, trekkes ut av strømmen og danner utgangspunkt for nye produksjoner. Selve bruddet er dermed anti-produktivt i forhold til det som det brytes med. Vekslingen mellom produksjon og anti-produksjon, sammenbrudd og gjennombrudd, er gjennomgående hos Deleuze og Guattari. Bruddet skaper en «avkuttingsenergi» som legger grunnlag for stadig nye produksjoner i konnektive serier: «og så ... og så ... og så». ⁵⁷ Den første syntesen kalles derfor den konnektive syntesen. Konnektive serier skaper «maskin-maskiner» i stadig utvikling gjennom «utsnittsbrydd» som produserer nye partialobjekter og strømmer. Her er «partialobjekter» ikke fantasmer, deler av en helhet eller uttrykk for en mangel eller noe tapt som i Melanie Kleins psykoanalyse, men virkelighetsproduksjoner: «Det dreier seg overhodet ikke om brudd i betydningen adskillelse fra virkeligheten.» ⁵⁸ Nye virkeligheter oppstår ved at noe kuttet, skjæres eller kappes av – og kontraheres. Utsnittsbryddene muliggjør en prøve eller en test av virkeligheten: «[K]uttene lager utsnitt [*des prélèvements*] av den assosiative strøm», skriver de. *Prélèvements* er en medisinsk term som knytter an til *vevsprøver* som foretas av laboranter og kirurger for å teste eller bestemme vevets kliniske status. Vokabularet understreker ytterligere maskinenes deltakelse i en undersøkelse og produksjon av virkelighet. Den konnektive syntesen kan også sammenlignes med appropriasjonskunstens gjenbruk av materiale i nye sammenhenger. Deleuze og Guattari viser til *readymade*-kunst og dadaistisk og surrealistisk kunst. De viser også til Buster Keatons og Charlie Chaplins filmkomedier som etablerer en estetikk knyttet til sammenstøtt, brudd og krasj.

Den andre syntesen omtaler jeg som *koding/lagring*. Det er «den store disjunktive syntesen». ⁵⁹ Mens den konnektive syntesen produserer partialobjekter, er den disjunktive syntesen karakterisert ved en «registreringsproduksjon». ⁶⁰ Produksjonen fra den konnektive syntesen sammenkjedes, registreres og kodes på utallige «aleatoriske» måter før den lagres for senere bruk. Det er ikke snakk om et lager i vanlig forstand, men en distribusjon og innskripsjon på et «intensivitetkart», et nettverk eller et raster som benevnes med et begrep fra Antonin Artaud, «kroppen uten organer», men forstått i en mer bergsoniansk forstand som strømmenes og kreftenes virtuelle innskrivningsflate, et slags immanensplan for begjærproduksjonens muligheter. ⁶¹ Den disjunktive syntesen er derfor også «teorien om

⁵⁷ AØ, 51 og 46–47, 49.

⁵⁸ Ibid., 54 og 46.

⁵⁹ Ibid., 49.

⁶⁰ Ibid., 51.

⁶¹ Ibid., 48, 82, 88, 308.

byggsteinene» for en fremtid.⁶² Den disjunktive syntesen kan minne om den andre tidssyntesen fra *Différence et répétition*, ved at den kontinuerlig omgjør den konnektive syntesens presens-aktivitet til et forråd av fortider som altså innskriveres på «kroppen uten organer».⁶³

Den disjunktive syntesen er et potent forråd for endringer, et «system av sporskiftninger og loddtrekninger», hvor elementer kan brytes opp og limes sammen til nye enheter.⁶⁴ Den disjunktive syntesen kjennetegnes derfor ved det de kaller «løsrivelsesbrudd» og «eller ... eller ... eller»-serier, det vil si «de heterogene [betydnings]kjedene [...] virker gjennom segmenter som lar seg løsrive, flyttbare forråd [*stocks mobiles*], som blokker eller bevegelige byggestener».⁶⁵ Her kan feilskjær lett oppstå. Løsrivelse og dannelse skjer enten gjennom «inklusive disjunksjoner» som kreativt skaper intensive «eller ... eller ... eller»-serier ved hjelp av nye koder, eller «eksklusive disjunksjoner» som regressivt og arkaiserende deler verden inn i binære «enten/eller»-serier eller bilder utfra gamle koder.⁶⁶ Slik danner den disjunktive syntesen scenarier for ulike politikker og «kraftkomplekser».⁶⁷

Den tredje syntesen omtaler jeg som *tilblivelse*. Den benevnes som «den konjunktive syntesen» og er knyttet til en form for syntetisering av de kutt og koblinger som ble muliggjort i de to foregående syntesene. Den konjunktive syntesen følges derfor av en emblematiske, men foreløpig innsikt som de kaller: «[D]et er altså meg.»⁶⁸ Det er i denne synteseprosessen subjektet for alvor «avler seg selv».⁶⁹ Den er preget av en affirmativ relasjon, en såkalt «konsumpsjonsproduksjon», av eller i forhold til restene etter tidligere brudd. Den konjunktive syntesen er derfor en form for «restbrudd» knyttet til det de kaller en «residual energi». De oppsummerer de tre syntesene slik: «Å kutte en del av en helhet [1], å løsrive [2], og ‘å bli igjen’ [3]. Dette er å produsere, og å utføre begjærets virkelige operasjoner.»⁷⁰

Tolvte maskin: *fascismen*

⁶² Ibid., 50.

⁶³ Ibid., 42.

⁶⁴ Ibid., 49.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Dette er nøkkelen til å forstå sammenhengene de ser mellom Ødipus-komplekset og kapitalismens og fascismens formasjoner. Se AØ, 86, 173, 348, 365.

⁶⁷ AØ, 97.

⁶⁸ Ibid., 27. Varianter over slike «tilblivelser» diskuteres også på s. 28, 100, 127, 283 og 331.

⁶⁹ Ibid., 50.

⁷⁰ Ibid., 51.

De tre biofilosofiske tidssyntesene fra *Différence et répétition* blir til tre biopolitiske og maskinske synteser i et utvidet individueringsfelt i *Anti-Ødipus*.⁷¹ De legger med andre ord et grunnlag for en kobling mellom subjektskonstruksjoner og samfunnsformasjoner. Slik skiller syntesebruken i *Anti-Ødipus* seg fra Deleuzes bruk av syntesene i sitt tidligere forfatterskap, som primært var innrettet mot subjektsproduksjon. *Anti-Ødipus* er syntesenes «bliven politikk». Et av verkets hovedspørsmål er: Hvorfor velger et menneske, en gruppe eller et samfunn å organisere seg frivillig i undertrykkende formasjoner, i ytterste konsekvens, å bli fascistiske?⁷² Deleuze og Guattari svarer ved å undersøke aktiveringen og *bruken* av de maskinske bruddsyntesene på samfunnsnivå.⁷³

Den disjunktive syntesens relasjon til koding gjør den til både en sterk og en svak part i den ubevisste produksjonsprosessen, noe som innebærer at den kan bli et lett offer for dressuren fra sosiale maskiners kontroll- og styringsprotokoller. De skriver: «Den sosiale maskinen» forsøker å kode alle strømmer på en slik måte «at ingen strøm får flyte som ikke er godt oppdemmet, kanalisert, regulert».⁷⁴ Begjærsmaskiner derimot, «*blander og forstyrrer alle koder* i en rask glidning fra den ene til den andre».⁷⁵ Det er hovedregelen, men bildet er mer komplekst.

I *Anti-Ødipus*' kapittel III undersøkes epokale samfunnsformasjoner universalhistorisk som en del av kapitalismens genese.⁷⁶ Grepet hentes fra Marx, men suppleres med blant annet John Maynard Keynes teori om pengestrømmenes kobling til affektiv adferd og til statlige reguleringer, som de utvikler som en «kapitalismens aksiomatikk».⁷⁷ Mest original er deres undersøkelse av «strømmer» og den disjunktive syntesens kodebegrep «strukturert» eller realisert på samfunnsnivå, det vil si, for å bruke vokabularet fra *Différence et répétition*, hvordan passive synteser blir aktive.⁷⁸ Kapitalismens særegne schizofreni ligger i at den bryter med alle tidligere samfunnsformasjoner ved å oppløse alle koder, samtidig som den

⁷¹ Alliez kaller det en overgang fra «uttrykkets biofilosofi» til «biopolitisk konstruktivisme». Se Éric Alliez, «*Anti-Oedipus – thirty years on*», i *Radical Philosophy* 124, March/April 2004, 9-10. Myklebust kaller det en overgang til «livspolitik». Se Ragnar Braastad Myklebust, «'Maskinisme' og destratifisering. Om livspolitik og økonomikritikk hos Deleuze og Guattari».

⁷² AØ, 40.

⁷³ De hevder at slik Kant undersøkte legitim og illegitim bruk av bevissthetens synteser, undersøker de legitim og illegitim bruk eller strukturering av det ubevisstes synteser på samfunnsnivå; det er kritisk «schizoanalyse». Se AØ, 85.

⁷⁴ AØ, 43.

⁷⁵ Ibid., 26. Dette kan nok også forklare – noe som jeg har diskutert mye med Deleuze-oversetteren Knut Stene-Johansen – hvorfor Deleuze, i motsetning til Foucault, mener at *motstand kommer før* (sosial, politisk og institusjonell) makt. Se Gilles Deleuze, *Foucault*. Paris: Minuit 1986, 95.

⁷⁶ AØ, 152.

⁷⁷ Ibid., 254.

⁷⁸ Ibid., 305.

umerkelig gjeninnfører gamle barbariske koder. De tre bruddsyntesene undersøkes i tre ulike sosiale maskiner – territorialmaskinen, despotmaskinen og kapitalismemaskinen – og to ulike enhetstyper: molare og molekylære enheter. De tre maskinene handler om koding; de to enhetstypene handler om segmentering og desegmentering. Kodingen først.

De tre sosiale maskinene er historisk bestemte, men også virksomme på tvers av epoker. De er knyttet til koding av ulike strømmer av for eksempel tegn, kropper, relasjoner, ressurser, varer, penger, arbeidere og reguleringer typiske for ulike samfunn. Her blir det tydelig at deres begrep om koding ikke er primært språklig, men kan handle om vold, tradisjon(sbrudd) og biopolitisk disiplinering. I motsetning til kapitalismen frykter de to første maskinene ukodede strømmer. «Den primitive territorialmaskinen» kodet gjerne alle strømmer utfra jordsmonn, slekter og familier. «Den barbariske despotmaskinen» etablerer staten som en megamaskin med despoten på toppen av en funksjonell pyramide hvor alt er kodet hierarkisk utfra allianser og privilegier. Den despotiske maskinen er også virksom i dag og er svært fremtredende i Putins Russland, Xis Kina og islamske diktaturer, men også i laksemilliardærenes og skatterømlingenes selvbygd som samfunnets støtter. Man kan også si at flyktningestrømmer og minoriteter rammes av arkaiserende kodings- og reterritorialiseringssaksler i form av ghettofisering og sosial dumping. I en litt annen forstand fremhever dagens klimadebatt en strid mellom en vitenskapelig og populistisk koding av temperaturskiftninger, havstrømmer, naturressurser og pandemiske virusforekomster.

Mens eldre samfunn var opptatt av en streng koding av alle strømmer, er «kapitalismens mest karakteristiske tendens» faktisk: «[A]vkodingen av strømmene og deterritorialiseringen av *socius*». ⁷⁹ «Kapitalismen fødes faktisk i møtet mellom to slags strømmer, avkodede produksjonsstrømmer i form av penge-kapital, avkodede arbeidsstrømmer i form av 'frie arbeidere'». ⁸⁰ Kapitalismens brutale avkodinger demmes straks opp av regressive og arkaiserende omkodinger i familiens, kirkens og fedrelandets navn, som vi ser i trumpismen og putinismen. Kapitalismen produserer slik «en gedigen schizofren opphopning av energi» som i verste fall leder inn i en ny fascisme. ⁸¹

Samfunnsformasjonene knyttes videre til to (dis)organiserende enheter: molare og molekylære enheter. ⁸² Enkelt forklart kan vi si at molare enheter er lukkede, paranoide og til

⁷⁹ Ibid., 44.

⁸⁰ Ibid., 43-44.

⁸¹ Ibid., 44.

⁸² Ibid., 300-310.

dels autoritære og knyttes gjerne til sosiale maskiner eller det som nå kalles *New Public Management*, mens molekylære enheter er åpne, innovative og mangfoldige og knyttes gjerne til begjærsmaskiner. Den første enheten er ekskluderende og insisterer på statistisk enhet og totalitet; den andre er dynamisk og inkluderende. Molare enheter hviler på segmentaritet, klassifiserbarhet eller reterritorialiseringer og en sluttgyldig referanse til transcendentale prinsipper eller organisasjonsprogrammer. Disse trues av molekylære enheter som dekomponerer det molare regimets tilblivelser og utvikler «multiplisiteter» i form av desegmenteringer, deklassifiseringer og omprogrammeringer. Molekylære bevegelser knyttes ofte til en form for mikropolitikk hvor enheter frigjøres gjennom deterritorialiseringer eller de- og omkodinger som kjennetegner for eksempel enkelte former for kunstnerisk, eksperimentell og vitenskapelig praksis. Det er dog en misforståelse å tro at molekylære regimer alltid innebærer frigjørende prosesser. Det avhenger av den sosiopolitiske konfigurasjonen de befinner seg i. Ikke bare kunsten, men også kapitalismen har mennesket som sitt materiale, som de angriper molekylært, mikrofysisk og mikrologisk for å forme begjæret eller ulike kraftkomplekser i sine minste bestanddeler.⁸³

Kapitalismens avhengighet av horder av tankeløse forbrukere skapes ved at molare og molekylære regimer blandes eller overlapper. De skriver at det er alltid slik at

det de [kapitalistene] deterritorialiserer på den ene siden, reterritorialiserer de på den andre. Disse neo-territorialiteter [som slik skapes] er ofte kunstige, residuale, arkaiske, men de er arkaismer som har en fullkomment aktuell funksjon, innenfor vår måte å håndtere byggestener på, oppstille rastere, reintrodusere kodefragmenter og la gamle gjenoppstå, finne opp pseudo-koder eller sjargonger.⁸⁴

Dagens internett både frigjør (deterritorialiserer) og lukker oppmerksomheten (reterritorialiserer). Nettets presist målrettede *feed* eller reklame mot enkeltmenneskers begjærsmaskiner er et godt eksempel på det molekylære regimets mikropolitikk. Molekylære bruddmaskiner iscenesetter en disjunktiv syntese som innebærer en mulig revolusjonær avkoding av visse normer og behovsstrømmer som kan frigjøre «multiplisiteter», som er et nærmest etisk imperativ i Deleuze og Guattaris verden.⁸⁵ Men de viser at en syntese også kan organiseres rundt en «aksiomatisert stupiditet» eller en ødipal *dead-end*, hvor for eksempel

⁸³ Ibid., 121–122.

⁸⁴ Ibid., 275.

⁸⁵ Ibid., 52, 78. I Deleuzes siste tekst beskrives filosofien som «multiplisitetenes teori». Gilles Deleuze og Claire Parnet, *Dialogues*, 179.

ikke bare faren, men varen eller ekkokammeret erstatter potensielle multiplisiteter.⁸⁶ Slik skapes en konjunktiv syntese (som de fleste *feeds* og reklamer er tuftet på) som redesigner begjærstrømmen slik at subjektet tror: «Ja, det er *det* jeg vil ha mer av!» Slik dresseres subjektets hordementaltitet via en *feed*, vare, merke eller trend. Deleuze og Guattari viser hvordan også rasisme, nasjonalisme, religiøs fundamentalisme og fascisme kan forklares utfra en slik pervers eller delirisk bruk av synteser hvor en lederskikkelse eller en syndebook plasseres inn i den maskiniske syntesen for å organisere begjærstrømmen.⁸⁷

Trettende maskin: datamaskinen

De maskiniske bruddsynteses aktualitet, utviklet for å forstå samfunnets maskiniske ubevisste, både bekreftes og utfordres av dagens teknologi som ser ut til å være basert på en direkte ekstraksjon av restene etter bruddsyntesene i form av brukeraktivitet. Er ikke de store teknologiselskapenes mangearmede digitale megamaskiner skapt for å overvåke og utnytte nettopp det maskiniske ubevisste, vårt «begjær», slik det nedfeller seg i stordataloger til bruk for fremtidig adferdsproduksjon? Mitt inntrykk er at deres maskinbegrep fremdeles er aktuelt nettopp fordi det ikke definerer en maskin som primært en teknisk innretning, men som et prinsipp for ulike begjærsmaskineringer.⁸⁸

Forunderlig nok kjennetegnes dagens mest omfattende teknologi ved en forsvinningens estetikk. Megamaskinens design-guru Dan Norman har skapt tech-bransjens imperativ: «The computer of the future should be invisible.»⁸⁹ Datamaskinene blir mindre og mindre i størrelse, men utbredelsen øker og dere biopolitiske kapasitet, det vil si evnen til å sanse populasjoners bevegelser og begjær, synes grenseløs. Utfordringen snur opp ned på syntesebruken. Man *ser* effekter, men *skjønner ikke* datalogiens teknikker.⁹⁰ Inntil videre har den digitale megamaskinen på en polymorf og presis måte medvirket til å maskinere spredte horder av særlig unge menn til å bli fundamentalister, høyre-ekstreme og fascister. Deleuze forutså utviklingen i flere publikasjoner fra 1990 om et nytt regime basert på «datamaskinen og kybernetiske maskiner», som han kalte «kontrollsamfunnet».⁹¹ Både Deleuze og Guattari, med sitt begrep om henholdsvis «hacking» og en «post-media tidsalder», så for seg

⁸⁶ AØ, 251.

⁸⁷ Ibid., 95–125, 366–392.

⁸⁸ En kritisk videreutvikling av maskinbegrepet er tydelig blant flere av dagens kunst- og medieforskere, som Matthew Fuller, Alexander Galloway, Ina Blom og Astrida Neimanis.

⁸⁹ Dan Norman, «Why Interfaces Don't Work», i B. Laurel (red.), *The Art of HumanComputer Interface Design*. Reading, Mass.: Addison Wesley Publishing Corporation 1990.

⁹⁰ Diskutert i Eivind Røssaak, «Stordataens skjulte narrativer», i *Norsk litteraturvitenskapelig tidsskrift*, 25/1/4, 2022 <<https://doi.org/10.18261/nlvt.25.1>>

⁹¹ Gilles Deleuze, *Pourparlers*, se del IV: «Politique».

muligheten for både kritiske brudd med og kollektive reapproprieringer av nye medier.⁹² Oppblomstringen av en rekke forsknings-, aktivist- og festivalnettverk tilegnet disse ideene viser at arven etter *Anti-Ødipus* lever.⁹³

⁹² Se Deleuze, *Pourparlers*, og Félix Guattari, «Entering the Post-Media Era» (tidligere upublisert manuskript), i Félix Guattari, *Soft Subversions. Texts and Interviews 1977–1985*. Los Angeles, CA: Semiotext(e) 1996.

⁹³ Blant mange initiativer kan nevnes den årlige *Transmediale*-festivalen i Berlin, *Post-Media Lab* ved Universitetet i Lüneburg, aktivistnettverket *CONSTANT* i Brussel < <https://constantvzw.org/site/>> og nettmiljøet *Monoskops* satsing på bl.a. «Postmedia» < https://monoskop.org/Postmedia#cite_note-3>.